

KENNISBUNDEL

Agroforestryplannen vlottrekken met overheden

Kennis over bomenlandbouw en regelgeving gebundeld
voor ambtenaren

Agroforestryplannen vlottrekken met overheden

Kennis over bomenlandbouw en regelgeving gebundeld voor ambtenaren

Over deze uitgave

In samenwerking met de WUR organiseerde de Natuur en Milieufederatie Groningen enkele bijeenkomsten in 2023 – 2024. Deze vonden plaats in het kader van het project 'PPS Agroforestry voor klimaatpositieve zuivel en biodiversiteit'.

Op basis van de vragen en cases die tijdens bijeenkomsten naar voren kwamen zijn relevante bronnen verzameld. De inzichten hieruit zijn verwerkt en in deze uitgave gebundeld als handreiking voor gemeenten. We hopen hiermee bij te dragen aan het vlottrekken van agroforestryplannen met boeren binnen bestaande regelgeving.

APRIL 2025

Inhoudsopgave

Omgevingswet: van bestemmingsplan naar omgevingsplan	4
Klimaat als afweging	4
Bespaar werk met een voorgesprek.....	5
Open ruimte.....	5
Archeologische waarde	6
Onder de juiste voorwaarden blijft schade beperkt	6
Herplantplicht	7
Angst voor waardevermindering	7
Voedselbossen	8
Paraplubesluit	8
Bufferstroken langs watergangen	9
Spelregels rond exoten	10
Zeldzame soorten	10
Ondernemende Natuur	11
Eigen beleid gedogen.....	11
Samenwerken met Boerennatuur afdelingen	11
Colofon	13

Agroforestryplannen vlottrekken met overheden

Kennis over bomenlandbouw en regelgeving gebundeld voor ambtenaren

Agroforestry – het integreren van bomen en struiken in landbouwsystemen – biedt boeren nieuwe kansen om hun bedrijf toekomstbestendig te maken. Het kan extra inkomsten opleveren, kosten besparen en tegelijkertijd het landschap versterken. Agroforestry biedt praktische oplossingen voor uitdagingen als klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en bodemerosie, terwijl het de bedrijfsvoering ondersteunt. Agroforestry kan doelen van lokale overheden ondersteunen, terwijl deze overheden met vigerend beleid vaak nog niet goed zijn uitgerust om agroforestryplannen te faciliteren. Het zijn vaak omgevingsplannen die geen ruimte bieden vanwege specifieke bepalingen. Nu het aantal boeren met plannen om bomen te planten toeneemt, wordt het tijd om agroforestry vanuit beleid meer mogelijkheden te bieden. In deze kennisbundel schetsen we een aantal denkrichtingen en hopen we ambtenaren te helpen goed uitgerust te zijn voor vragen van boeren.

In dit document bieden we inzicht in de belangrijkste knelpunten in regelgeving rond agroforestry, verkennen we waar binnen bestaande kaders beleidsruimte te vinden is en reiken we praktische denkrichtingen aan om plannen van boeren voor bomen op landbouwgrond mogelijk te maken.

Omgevingswet: van bestemmingsplan naar omgevingsplan

Op 1 januari 2024 is de Omgevingswet ingegaan. Met de Omgevingswet heeft het bestemmingsplan plaatsgemaakt voor het omgevingsplan. Voorlopig vormen de bestemmingsplannen die van kracht waren voor 2024 samen het 'tijdelijke omgevingsplan'. Gemeenten hebben tot 1 januari 2032 de tijd om dit tijdelijke omgevingsplan om te zetten naar een definitief omgevingsplan. Dit kan in stapjes, per gebied of per thema. Dit betekent dat in veel gevallen de regels voorlopig niet wijzigen.

Initiatieven zoals het planten van bomen kunnen onder de omgevingswet meer ruimte krijgen, als deze aansluiten bij bredere beleidsdoelen van de gemeente zelf of andere overheden. Bij nieuwe plannen wordt veel belang gehecht aan goed overleg met omwonenden.

Agroforestry in beeld. Uit de film 'Bomen op mijn land'

Klimaat als afweging

Voor het planten van bomen en struiken moet in overleg met de gemeente soms een omgevingsvergunning verkregen worden, ook voor gebieden waar het bestemmingsplan het planten van bomen nog uitsloot. In dat geval kunnen afwegingen uit de omgevingsvisie van gemeente, provincie en/of rijk argumenten aanreiken, met name waar het gaat om klimaatmitigatie (bomen leggen koolstof vast), klimaatadaptatie (bomen dragen bij aan weerbaar landbouwsysteem en verkoeling van het landschap) en waterhuishouding. Ook uitwerkingen over gezonde fysieke leefomgeving kunnen argumenten voor agroforestry aanreiken.

Alles moet in één aanvraag

Een nieuwe activiteit wordt gevat in een melding omgevingsplanactiviteit of een omgevingsplanvergunning. Alles moet in één aanvraag, dus bij het planten van bomen moet de aanplant gemeld worden, en tegelijk een omgevingsvergunning worden opgesteld voor activiteiten rondom milieu en een eventuele ontheffing herplantplicht.

Bepalingen in de omgevingsverordening werken door

Bepalingen in de omgevingsverordening van de provincie werken door in gemeentelijke omgevingsplannen. Denk aan open weidevogellandschappen (bomen planten niet mogelijk of alleen onder strikte voorwaarden), natuurgebieden en particulier terrein (kapvergunning en herplantplicht) of cultureel erfgoed met een monumentaal landschap (voorwaarden voor richting, soort en hoogte van aanplant).

Bespaar werk met een voorgesprek

Inwoners met agroforestryplannen kunnen een voorgesprek aanvragen met de gemeente. Dit gesprek kan veel werk besparen, omdat hier direct gekeken kan worden wat echt onwrikbaar is, en waar ruimte ligt. Dit is ook een goed moment om plannen nog te kunnen bijsturen voordat een melding of vergunningsaanvraag wordt gedaan.

Agroforestry in beeld. Uit de film 'Bomen op mijn land'

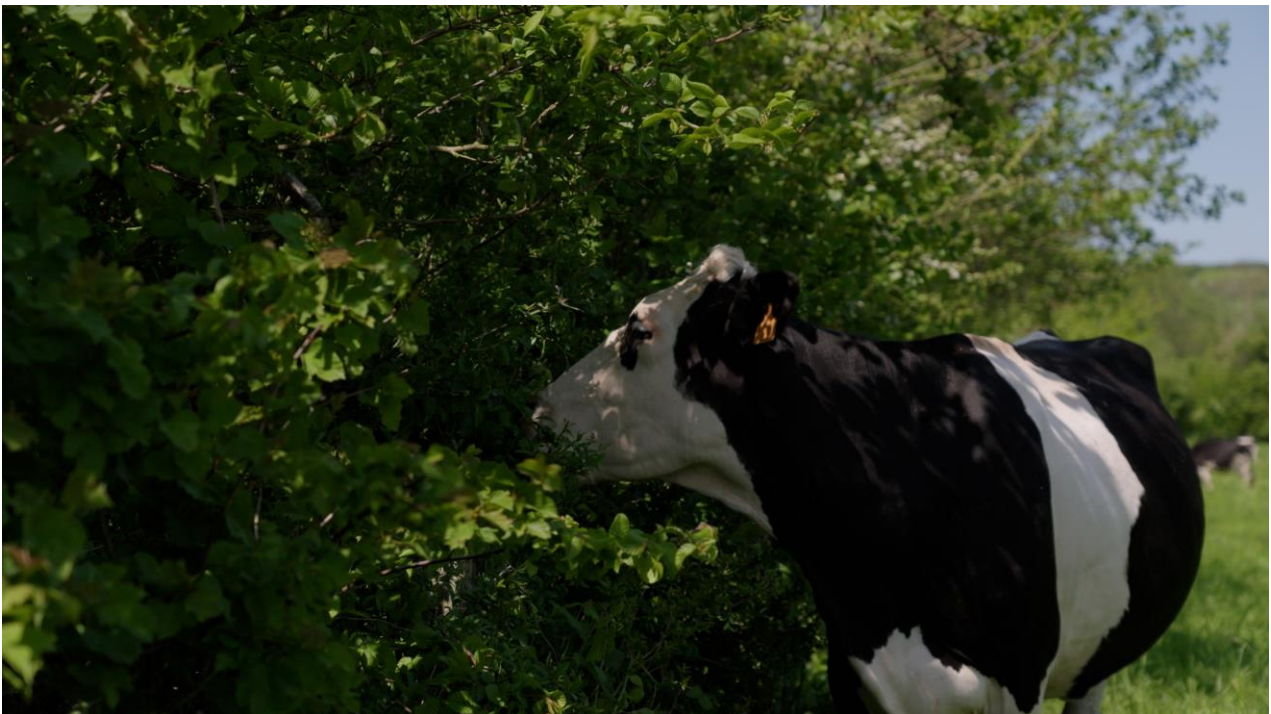
Open ruimte

Grond met bestemming agrarisch kan soms de bestemming "agrarisch met waarden" hebben. In de planvoorschriften zijn die waarden nader uitgewerkt. Als de agrarische grond als waarde open landschap of waarde weidevogels heeft, is de aanplant van bomen moeilijk (of zelfs onmogelijk).

De planvoorschriften verbieden dan bijvoorbeeld het aanplanten van 'houtige opstanden boven 1,2 meter'. Een gemeente kan ervoor kiezen om een specifieke ontheffing of gedeeltelijke wijziging van de bestemming voor die locatie af te geven. Een gemeente kan deze harde eisen tegen het licht houden en bijvoorbeeld kijken of er toch mogelijkheden zijn aan randen van weidevogelgebieden, zeker als houtige opstanden niet hoog worden.

Archeologische waarde

Als de grond met bestemming agrarisch met waarde archeologie heeft, mag er vaak niet dieper dan de bouwvoor (de bovenste 25 a 30 cm) gegraven worden in verband met het mogelijk beschadigen van materiaal van archeologische waarde. De interpretatie kan echter per situatie verschillen. Vaak is een groot gebied gearceerd met (mogelijk) archeologische waarde, terwijl de daadwerkelijke vindkans van archeologische vondsten feitelijk alleen op een paar plekken van dat gearceerde gebied is. Als bomen worden aangeplant op een plek waar ook archeologische waarde wordt vermoed dan kan het zijn dat de initiatiefnemer archeologisch onderzoek op eigen kosten moet laten doen, om te bepalen waar wel en waar niet kan worden aangeplant.

Agroforestry in beeld. Uit de film 'Bomen op mijn land'

'Een nuance: bomen dragen juist bij tot stabilisering van de bodem.'

Onder de juiste voorwaarden blijft schade beperkt

Niet alle bomen wortelen dieper dan landbouwgewassen, in welk geval schade aan materiaal van archeologische waarde beperkt blijft. Het is bovendien aanbevolen om bij aanplant te werken met relatief jong plantgoed (dat is niet alleen goedkoper, jonger plantgoed zal ook makkelijker tot wasdom komen). Dit houdt in dat bij de aanplant binnen de bouwvoor (tot circa 30 centimeter onder het maaiveld) gewerkt kan worden. Een laatste nuancering is dat bomen juist bijdragen tot

stabilisering van de bodem (in tegenstelling tot landbouwmethodes met kerende grondbewerking of structurele afvoer van bodem met de oogst, zoals bijvoorbeeld de zogeheten tarra bij aardappelen en bieten). Het verdient aanbeveling om niet hele gebieden te arceren met waarde archeologie, maar meer specifiek per relevante locatie te markeren waar archeologie mogelijk een beperkende rol speelt. Ook moeten de verschillende vormen van landbouw (waaronder agroforestry) op hun merites beoordeeld worden.

Agroforestry in beeld. Uit de film 'Bomen op mijn land'

Herplantplicht

Begin twintigste eeuw is in de toenmalige Boswet vastgelegd dat bos alléén gekapt mag worden indien er ook herplant plaatsvindt, omdat bossen schaars en kwetsbaar zijn. Later is hetzelfde uitgangspunt overgenomen in de Natuurbeschermingswet (inmiddels de Omgevingswet). Deze bepaling was en is niet bedoeld voor bomen die bij agrarische bedrijfsvoering een rol spelen. Vruchtdragende bomen (waaronder notenbomen) kunnen op landbouwkavels dan ook verwijderd worden zonder dat er een herplantplicht geldt. Hetzelfde geldt voor teelten met populieren, hagen en de rond boomgaarden en voedselbossen vaak gebruikelijke elzensingels. De filosofie hierachter is dat agrariërs bij hun bedrijfsvoering ruimte moeten houden om van teeltmethode te wisselen.

Angst voor waardevermindering

De bescherming van bossen is dus niet bedoeld om landbouwmethoden op slot te zetten. Toch is hier relatief veel zorg over. Sommige agrariërs zijn beducht dat bomen op landbouwkavels tot

waardevermindering van de grond zouden leiden (omdat er herplantplicht zou ontstaan). Duidelijk is dat dit een misverstand is waar het gaat om agroforestry systemen gebaseerd op notenbomen en/of fruitbomen in rijenteelt of in een bosweide.

Voedselbossen

Voor voedselbossen zou het iets complexer kunnen liggen, omdat in de polycultuur ook ondersteunende bomen worden benut en sommige bomen niet voor systeemfuncties of eetbaar blad worden aangeplant. Misschien kunnen ook deze bomen in het voedselbossysteem als landbouwteelt onderkend worden. Systeemondersteunende bomen als wilgen en populieren mogen weer wel gerooid worden. In [deze brochure](#) wordt alles op een rij gezet.

Agroforestry in beeld. Uit de film 'Bomen op mijn land'

Paraplubesluit

Veel gemeenten hebben in het verleden veel verschillende bestemmingsplannen opgesteld voor delen van het buitengebied. Ook door gemeentelijke fusies is er een soort lappendeken ontstaan, waarbij niet altijd actuele inzichten zijn verwerkt. Ieder bestemmingplan apart actualiseren is ondoenlijk, maar een gemeente kan een overkoepelende verordening vaststellen. Zo heeft de gemeente Brummen een paraplubesluit vastgesteld waardoor overal in de gemeente het aanplanten van bomen en struiken is toegestaan. Een ander voorbeeld is de gemeente Westerkwartier. In een herziening van het bestemmingsplan Buitengebied is een afwijkingsregeling opgenomen voor voedselbossen en agroforestry. Het plan is nog niet vastgesteld. Dit zijn mooie voorbeelden die navolging verdienen.

Bufferstroken langs watergangen

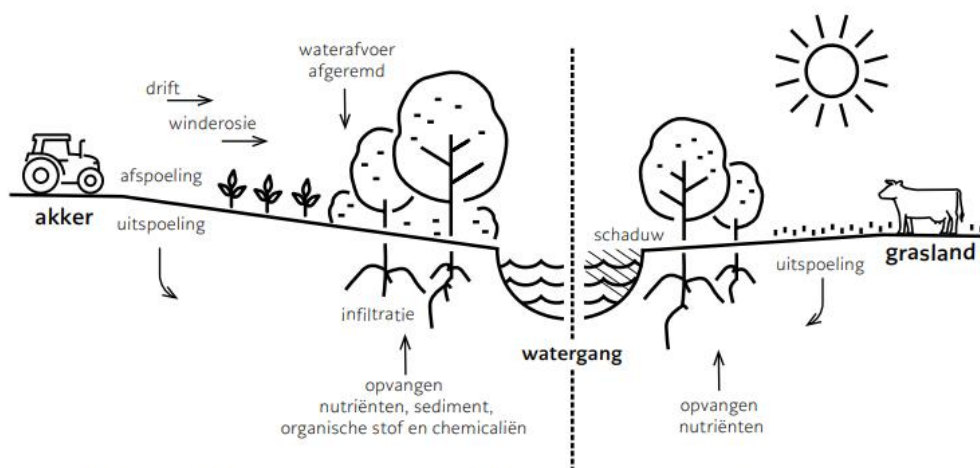
Vanuit mestwetgeving zijn boeren sinds 2023 verplicht om bufferstroken aan te leggen voor de waterkwaliteit. Hiermee wordt de kans op uitspoeling verminderd. In deze stroken langs watergangen mogen geen (kunst)mest en pesticiden gebruikt worden. Verschillend per type watergang varieert de minimale breedte van de bufferstrook tussen de 0,5 en 5 meter.

Agroforestry systemen kunnen worden toegepast in deze bufferstroken langs watergangen. Bomen en struiken hebben immers geen bemesting nodig en kunnen op termijn op die plek toch agrarische productie leveren. Zo'n invulling helpt tegelijkertijd om aan de toekomstige verplichting van de Kaderrichtlijn Water (KRW) te voldoen. Uitgangspunt is altijd dat onderhoud van watergangen door kan gaan, met maai- en baggerwerkzaamheden, zeker bij schouwsloten. Schouwpaden moeten ook begaanbaar blijven.

Dit is een voorbeeld van hoe een houtige oeverbuffer eruit kan zien:

Hoe werkt een houtige oeverbuffer?

Een houtige oeverbuffer is een begroeiing van bomen, struiken en/of andere meerjarige planten langs een watergang.¹ Wegspoelende bodem, nutriënten, chemicaliën, organische stof en ander materiaal kan vanuit landbouwgrond in een watergang terechtkomen.

Figuur 1: De invloeden van akkerbouw (links) en grasland (rechts) op watergangen en de effecten van houtigen langs watergangen.

¹ USDA National Agroforestry Center, 2012

Uit: Factsheet Agroforestry Gelderland. [Bekijk deze factsheet hier.](#)

De positieve impact van bomen op de waterhuishouding

Steeds meer waterschappen onderkennen de positieve impact van bomen op de waterhuishouding, door betere infiltratie en sponswerking van de bodem. In het kader van klimaatadaptatie is dat in toenemende mate belangrijk. Een landschap met bomen is beter bestand tegen hoosbuien en óók beter weerbaar tegen extreme hitte en droogte. Dat is vooral op microniveau merkbaar. Serieuze watertekorten of overschotten kunnen niet worden voorkomen.

Spelregels rond exoten

Landbouw in Nederland maakt al sinds mensenheugenis succesvol gebruik van planten die elders vandaan komen (bv granen uit Azië, aardappels uit Zuid Amerika). Er bestaan echter zorgen over invasieve exoten.

De Europese Unie heeft een lijst opgesteld van planten die niet aangeplant of verhandeld mogen worden, de zogeheten Unielijst Invasieve Soorten. Deze staat [op de website van de NVWA](#). Dit zijn gelukkig allen soorten die niet relevant zijn voor agroforestrysystemen. Wel heeft de Wageningen University & Research in 2022 een rapport opgesteld waarin voor een paar soorten wordt aanbevolen terughoudend te zijn met aanplant nabij kwetsbare natuurgebieden:

- Blauwe Bosbes wordt ontraden nabij hoogveenreservaten.
- Aroniabes zou niet aangeplant moeten worden bij laagveen reservaten
- Nabij duingebieden wordt rimpelroos en olijfwilg afgeraden.

Andere uitheemse soorten die binnen agroforestry worden toegepast zijn niet invasief gebleken en kunnen dus wel worden aangeplant. Interessant advies: [‘Richtlijnen voor risicobeperking invasieve exoten in agroforestry’](#).

Zeldzame soorten

Het is mogelijk dat zeldzame soorten worden aangetroffen in een agroforestrysysteem. Dit hoeft het agrarisch gebruik niet te belemmeren. Er kan wel een flora en fauna toets nodig zijn als er een grote ingreep (zoals het graven van een poel) gepland is. Dan wordt gekeken of die ingreep negatief kan uitpakken voor die soort die zich daar heeft gevestigd. Eventueel volgen dan bij de omgevingsvergunning extra randvoorwaarden, bijvoorbeeld geen werkzaamheden als grondverzet tijdens het broedseizoen.

Ondernemende Natuur

Het Groen Ontwikkelfonds van de Provincie Brabant (GOB) heeft zich de afgelopen jaren ingespannen om naast en binnen het Natuurnetwerk ook '[Ondernemende Natuur](#)' te stimuleren. Hiermee kunnen bedrijfsactiviteiten worden gecombineerd met de aanleg én instandhouding van nieuwe natuur zoals landschapselementen. Hierbij gelden enkele randvoorwaarden, zoals géén gebruik van bestrijdingsmiddelen, drijfmest of kunstmest. Tegelijkertijd blijft de agrarische bestemming gehandhaafd en kunnen er binnen deze randvoorwaarden agrarische activiteiten plaatsvinden.

De provincie financiert daarbij de aanleg van de landschapselementen en betaald eenmalig de helft van de taxatiewaarde per hectare (bij het vastleggen van een zogeheten kwalitatieve verplichting). Agroforestry is goed combineerbaar met de randvoorwaarden van dit Ondernemend Natuurnetwerk. Op deze pragmatische manier kunnen kwetsbare natuurgebieden en agrarische ondernemingen weer goede burens worden, waarbij beiden een toekomstperspectief hebben.

Eigen beleid gedogen

Veel gemeenten hebben hun beleid nog niet op orde voor agroforestry, ook als ze er wel enthousiast over zijn. Met het voornemen dat beleid wel aangepast wordt, kan in het vacuüm van het opstellen van dit beleid het eigen vigerend beleid worden gedoogd. Stel, een boer komt nu met een plan voor voederhagen in open landschap, dan zou dit kunnen stuklopen op vigerend beleid maar passen in beoogd nieuw beleid. Een gemeente zou in dit geval alvast met nieuwe bril naar deze plannen kunnen kijken en vigerend beleid gedogen. Dit wordt in de praktijk al toegepast.

Samenwerken met Boeren natuur afdelingen

Gemeenten kunnen meer samenwerken met de Boeren natuur afdelingen die overlappen met hun grondgebied. Deze agrarische collectieven hebben een sleutelrol in de verdeling van ANLB subsidies. Om deze subsidies op de juiste plek te doen belanden maken ze samen met de provincie een natuurbeheerkaart en houden ze de criteria aan waar maatregelen aan moeten voldoen. De collectieven controleren de maatregelen in het veld en handhaven ook als deze door agrariërs niet goed worden uitgevoerd. Dit kan interessant zijn voor gemeenten, aangezien deze vaak structureel te weinig capaciteit hebben voor aanvragen en handhaving. Een gemeente zou bijvoorbeeld agroforestry elementen vergunningsvrij kunnen toestaan als het valt onder het stelsel van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB).

Een gemeente kan dus gebruik maken van de inzet van de collectieven. Het loont de moeite om hier contact mee op te nemen.

Gewascodes

De rijksoverheid heeft gewascodes toegekend aan verschillende vormen van landbouw en teelten. Voedselbossen, voederhagen en hoogstamboomgaarden zijn vormen van agroforestry met een eigen gewascode. De dichtheid van het aantal bomen per hectare is soms ook bepalend voor de gewascode. Bij minder dan 100 bomen per 1 hectare kan een perceel in een aantal gevallen als gras- of bouwland worden geregistreerd. Op de website van het RVO is hiervoor [dit schema](#) opgenomen.

Agroforestry in beeld: Vrijwilligers helpen met de aanplant van bomen in het Wessingboerbos te Onstwedde – Foto: Rianne Luring

BRONNEN

- [Boeren & Bomen Kansen en knelpunten binnen wet- en regelgeving voor agroforestry. Handleiding voor initiatiefnemers.](#) Agroforestry Netwerk Nederland en Farmlife
- Verzoek: eenduidig kader m.b.t. agroforestry in Noord Nederland. Agroagenda Noord Nederland
- [Factsheet Agroforestry: Bomen planten op landbouwgrond, wat mag ik? \(herziene editie 2025\).](#) Wageningen University en Research
- [Agroforestry GLB 2024 | RVO.nl](#)

INTERESSANTE LINKS

- [Kennisbank Agroforestry.](#) ANN
- [Kennisloket Agroforestry Vlaanderen.](#) Agroforestry Vlaanderen
- [Agroforestry GLB 2025.](#) RVO
- [Agroforestry in open landschap.](#) Peeters en Daan
- [Ontwerpen voor agroforestrysystemen in de melkveehouderij.](#) Wageningen University en Research

Colofon

Titel: Kennisbundel 'Agroforestryplannen vlottrekken met overheden

Auteur: Jasper Tiemens

Met dank aan: Bas Hollander, Cerie Lucker, Heleen van Kernenbeek, Paul Hendriks, Oebele Elverdink en Silla Schouwstra

Opmaak & vormgeving: Natuur en Milieufederatie Groningen

Datum: april 2025

